

KS. JANUSZ DREWNIAK

Problem autorstwa melodii polskiego *Te Deum* milenijnego. Spojrzenie retrospektywne i aktualne wyniki badań

Milenijny hymn *Te Deum* wykonywany od ponad czterdziestu lat w świątyniach jest powszechnie znany polskim katolikom. Towarzyszy liturgii podniosłych uroczystości kościelnych, powstał bowiem jako śpiew dziękczynienia i uwielbienia Boga na Uroczystości Jubileuszowe Tysiąclecia Chrztu Polski¹. Tekst hymnu uznawany jest w niektórych kręgach teologów za „perłę psalmodycznej hymniki antycznego Kościoła”². *Te Deum* zamieszczone jest w niemal każdym śpiewniku liturgicznym.

I tu rodzi się problem. Redaktorzy wszystkich dotychczasowych publikacji śpiewnikowych podają błędne dane dotyczące autorstwa melodii polskiego *Te Deum* milenijnego³. W powszechnej opinii jej twórcą jest znany salezjański kompozytor ks. Antoni Chlondowski (1884–1963). Problem pochodzenia melodii przed ponad dziesięciu laty próbowała rozwikłać Maria Wacholc, autorka obszernej, dwutomowej monografii poświęconej

¹ Etymologiczne znaczenie słowa „hymn” wywodzi się z języka greckiego: *hýmnos* („hymn, pieśń”) oraz *hýmnein* („czcić, śpiewać, wychwalać”) – zob. *Słownik wyrazów obcych*, red. J. Tokarski, Warszawa 1980, s. 293.

² B. Nadolski, *Chwała Ojcu. Doksologie w liturgii*, Poznań 1999, s. 68.

³ Zob. J. Siedlecki *Śpiewnik kościelny*, wszystkie dotychczasowe wydania po roku 1966; *Śpiewajmy Panu. Śpiewnik Archidiecezji Warszawskiej*, red. M. Jankowski, Warszawa 1971, s. 410; J. Łaś, S. Ziemiański, *Wystawiamy Pana*, Kraków 1978, s. 43; W. Lewkowicz, *Śpiewnik parafialny*, Olsztyn 1982, s. 379; F. Rączkowski *Śpiewajmy Bogu. Śpiewnik parafialny*, Warszawa 1988, s. 197; *Śpiewnik liturgiczny*, red. K. Mrowiec, Lublin 1991, s. 425–427; *Abba-Ojczce. Pieśni i piosenki religijne*, opr. H. Chamski, Olsztyn-Płock 1996, s. 376.

temu kompozytorowi⁴. Wyniki swych badań przedstawiła w periodyku „Liturgia Sacra” w 1998 roku⁵. Wnikliwa analiza stylu kompozytorskiego ks. Chlondowskiego pozwoliła definitywnie odrzucić hipotezę przypisującą jego autorstwo. Istnieje prawdopodobieństwo, iż melodię hymnu przypisał ks. Chlondowskiemu już po jego śmierci inny znany salezjański kompozytor ks. Idzi Ogierman Mański (1900–1966)⁶. Przypuszcza się, że takiemu zabiegowi mogło przyświecać pragnienie upowszechnienia wartościowej melodii hymnu. Ks. Chlondowski był znanym i cenionym w Polsce kompozytorem muzyki religijnej, łączyły go ponadto więzy braterstwa z prymasem Polski kard. Augustem Hlondem (1881–1948). Ks. Mański liczył na przychyłność Komisji Liturgicznej Konferencji Episkopatu Polski mającej rozstrzygnąć na początku 1966 roku rozpisany wcześniej konkurs na ogólnopolską wersję melodii hymnu *Te Deum*. Maria Wacholc jako faktycznego twórcę melodii wskazała w 1998 roku Franciszka Wesołowskiego (1914–2007)⁷. Powyższą informację żyjący jeszcze wówczas profesor potwierdził w bezpośrednich konsultacjach i korespondencji z autorką tekstu. Przekonanie to żywił do 2003 roku, kiedy otrzymał od ks. Macieja Szczepankiewicza zbiór *Akompaniamenty organowe do pieśni kościelnych*⁸ zawierający odpowiednio zestawione i przetransponowane fragmenty chóralnej kompozycji *Te Deum laudamus* Józefa Furmanika (1867–1953)⁹.

⁴ Zob. M. Wacholc, *Ks. Antoni Hlond (Chlondowski). Życie, działalność, twórczość kompozytorska*, t. 1–2, Warszawa 1996.

⁵ Zob. M. Wacholc, *Dzieje i autorstwo polskiego Te Deum milenijnego*, „Liturgia Sacra” 4 (1998), s. 243–256. Tekst ten pt. *Polskie Te Deum Milenijne. Dzieje hymnu i problem autorstwa* ukazał się także w „Zeszytach Naukowych Akademii Muzycznej im. F. Chopina w Warszawie” 40 (1998), cz. VI: *W kręgu muzyki i myśli humanistycznej*, s. 133–154.

⁶ Postać i dorobek twórczy ks. I. O. Mańskiego omawiam w pracy monograficznej pt. *Kapłan-kompozytor. Dualizm powołania i twórczości ks. Idziego Ogiermana Mańskiego (1900–1966)*, Warszawa 2007.

⁷ Franciszek Wesołowski (1914–2007) – kompozytor, teoretyk muzyki, badacz muzyki dawnej, wybitny pedagog, wieloletni profesor i prorektor Akademii Muzycznej w Łodzi, autor licznych podręczników dla uczniów szkół muzycznych oraz studentów, organizator życia muzycznego.

⁸ Zob. *Akompaniamenty organowe do pieśni kościelnych*, red. M. Szczepankiewicz, Szczecin 2002.

⁹ Zob. J. Furmanik, *Ciebie Boga wystawiamy* na czterogłosowy chór mieszany (fragment *Jutrzni na uroczystość Wielkanocy*), [w:] *Akompaniamenty organowe do pieśni kościelnych*, dz. cyt., s. 61. Józef Furmanik (1867–1953) – kompozytor, organista koncertowy i liturgiczny, pedagog, dyrygent chóralny, absolwent Konserwatorium Muzycznego w Warszawie

Wówczas Franciszek Wesołowski doszedł do przekonania, że tworząc melodię i akompaniament *Te Deum*, oparł się na melodii Józefa Furmanika, którą przed laty wykonywał z prowadzonym przez siebie chórem. Stosowne sprostowanie zamieścił w „Liturgia Sacra” w 2003 roku¹⁰.

Problem ustalenia autorstwa milenijnego hymnu *Te Deum* jest – jak widać – dość skomplikowany. Zaangażowanie Marii Wacholc w kwestii wyeliminowania nieścisłości, jakie pojawiły się przez lata w publikacjach śpiewnikowych, jest godne podziwu. Z inspiracji i pod jej kierunkiem na Wydziale Edukacji Muzycznej Akademii Muzycznej im. Fryderyka Chopina w Warszawie (obecnie Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina) powstała praca magisterska pt. *Geneza, dzieje i problem autorstwa polskiego „Te Deum”* autorstwa Sylwii Makuch¹¹. Ograniczone możliwości dotarcia niepublikowanego tekstu do szerszego gremium polskich muzykologów kościelnych sprawiły, iż postanowiłem opracować temat, podając najistotniejsze, aktualne wyniki badań dotyczących problemu autorstwa melodii milenijnego hymnu *Te Deum*. Spełniam tym samym prośbę prof. dr hab. Marii Wacholc o podjęcie tematu na forum publicznym i zamieszczenie artykułu na łamach pisma ogólnopolskiego. Publikacja tekstu ma służyć ostatecznemu wyjaśnieniu wątpliwości związanych z autorstwem melodii źródłowej hymnu. Ma jednocześnie uświadomić potrzebę dokonania korekty danych w przypadku wznowień dotychczas wydanych śpiewników oraz ustrzec przed zamieszczaniem błędnych informacji w publikacjach śpiewnikowych mających ukazać się w przyszłości.

Te Deum w dziejach Kościoła łacińskiego

Hymn *Te Deum* szczyci się bogatą, wielowiekową tradycją liturgiczną. Jego geneza sięga początku V wieku, kiedy rozpowszechniły się pieśni po-

oraz Szkoły Muzyki Kościelnej w Ratyzbonie, profesor klasy organów w Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie, współtwórca i prezes Stowarzyszenia Organistów Polskich.

¹⁰ Zob. F. Wesołowski, *Jeszcze raz o melodii milenijnego „Te Deum”*, „Liturgia Sacra” 9 (2003), s. 447–449.

¹¹ Zob. S. Makuch, *Geneza, dzieje i problem autorstwa polskiego „Te Deum”*. Praca magisterska napisana w 2008 roku pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Wacholc na Wydziale Edukacji Muzycznej Akademii Muzycznej im. F. Chopina w Warszawie (mps).

chwalne śpiewane na cześć Boga¹². Problem autorstwa hymnu nie został jeszcze definitywnie określony, ta sprawa pozostaje nadal przedmiotem badań. Najstarsza tradycja opierająca się jednak wyłącznie na legendarnych opowieściach powstanie hymnu przypisywała biskupowi Mediolanu św. Ambrożemu (ok. 339–397) i św. Augustynowi (354–430). Okolicznością ku temu miał być chrzest i bierzmowanie św. Augustyna, które to sakramenty przyjął z rąk św. Ambrożego w 387 roku. W XVII i XIX stuleciu skłaniano się ku wschodniemu pochodzeniu hymnu, powołując się na *Codex Alexandrinus* z V wieku cytujący w języku greckim fragmenty *Te Deum* łącznie z incipitem. Rozpatrywano także afrykańskie korzenie hymnu, na co wskazywała jego wielka popularność w południowej Galii, z której miał przedostać się do północnych rejonów kontynentu afrykańskiego. Autorstwo hymnu łączono także ze średniowiecznym mnichem św. Sisebutim oraz biskupem św. Hilarym z Poitiers. Kolejna hipoteza twórcą *Te Deum* czyni Nicetasa, biskupa Remezjany (ok. 330–414). Do dnia dzisiejszego autorstwo tekstu hymnu nie zostało jednoznacznie rozstrzygnięte¹³.

Hymn *Te Deum* znalazł w liturgii zastosowanie w oficjum brewiarzowym, podczas nabożeństw dziękczynnych, wyboru, konsekracji i ingresu biskupa¹⁴. Warstwa tekstowa zawiera trzy odcinki strukturalne wyrażające uwielbienie majestatu Boga Ojca, uwielbienie Chrystusa za dzieło odkupienia oraz modlitwę błagalną zanoszoną za lud. Wymiar paschalny tekstu sprawił, że pierwotnie wieńczył on poranną liturgię godzin poprzedzającą niedzielną Eucharystią (obowiązywał poza okresem adwentu i wielkiego postu)¹⁵. Na przełomie VIII i IX wieku śpiew *Te Deum* włączony został do obrzędu intronizacji papieża, ordynacji biskupa, błogosławieństwa opata, ksieni, koronacji królewskiej i innych podniosłych uroczystości, np. beatyfikacji i kanonizacji, translacji relikwii, zakończenia synodów diecezjalnych¹⁶. Dwudziestowieczne księgi liturgiczne (*Kyriale Romanum* z 1905 roku) akcentują

¹² Zob. *Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej*, opr. G. Mizgalski, Poznań-Warszawa-Lublin 1959, s. 493.

¹³ Zob. B. Nadolski, *Chwała Ojcu. Doksologie w liturgii*, dz. cyt., s. 71–75.

¹⁴ Zob. *Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej*, dz. cyt., s. 493.

¹⁵ To stwierdzenie opiera się na relacjach Cezarego z Arles zawartych w: *Regula ad monachos*, nr 21 oraz *Regula ad virgines*, nr 69.

¹⁶ Potwierdzają to pochodzące z lat 830–882 *Annales Bertiniani* spisane przez Prudenjusza z Troyes oraz Hincmara z Reims – por. *Annales Bertiniani*, [w:] G. Weitz *Monumenta Germaniae Historica*, Hannover 1883.

dziękczynny wymiar jego tekstu („Pro gratiarum actione”). Polski rytuał zalecał w katedrach i kolegiatach uroczyste wykonanie *Te Deum* podczas nabożeństwa 15 lipca w rocznicę zwycięskiej bitwy pod Grunwaldem oraz 10 października dla upamiętnienia tryumfu pod Chocimiem¹⁷. Obecnie ten dziękczynny hymn intonuje się zwyczajowo w świątyniach na zakończenie procesji rezurekcyjnej, uroczystości odpustowych, święceń diakonatu i prezbiteratu, podczas nabożeństwa kończącego rok kalendarzowy oraz uroczystości związanych z rocznicami ważnych historycznych wydarzeń¹⁸.

Łaciński tekst dziękczynienia i uwielbienia Boga począwszy od średniowiecza poddawano kunsztownemu opracowaniu muzycznemu. Poziom artyzmu uzależniony był od liturgicznego (użytkowego) lub koncertowego przeznaczenia utworu. Walory artystyczne związane były z konwencją stylistyczną epoki, inspiracją powstania i dedykacją utworu oraz jego obsadą wykonawczą. W średniowieczu mamy do czynienia ze *stricte* liturgicznymi kompozycjami jednogłosowymi¹⁹. W XV–XVI wieku powstawały opracowania chóralne *a cappella* oraz z towarzyszeniem zespołu instrumentalnego (G. P. da Palestrina, M. Charpentier, H. Purcell, J. S. Bach, G. F. Haendel, C. H. Graun, G. Paisiello). Często odcinki wielogłosowe przeplatane były fragmentami monodii gregoriańskiej. Twórczość kompozytorów XIX i XX wieku nasycona jest potężnymi dziełami wokalnie-instrumentalnymi o charakterze koncertowym (A. Bruckner, H. Berlioz, A. Dvořák, G. Verdi, J. Elsner, Z. Kodály, A. Pärt, K. Penderecki, S. Moryto). Dwudziestowieczne kompozycje *Te Deum* powstały nie tylko z inspiracji religijnych, często także z pobudek patriotycznych czy dla uczczenia ważnych jubileuszów.

¹⁷ Zob. B. Nadolski, *Chwała Ojcu. Doksologie w liturgii*, dz. cyt., s. 76–77.

¹⁸ „Triumfalne, pełne mocy słowa ‘Te Deum’ zrosły się z wszystkimi radosnymi chwilami matki naszej Kościoła, ze zwycięstwami naszych hufców na polach Grunwaldu, Chocimia, Wiednia i Warszawy, zrosły się z radosnymi przeżyciami osobistymi każdego z nas, i dlatego pieśń ta dla żadnego katolika i Polaka nie może być czymś obcym i obojętnym” – T. Karyłowski, *Pochodzenie hymnu ‘Te Deum’*, „Przegląd Powszechny” 520 (1927), s. 73.

¹⁹ Gregoriańską, źródłową melodię hymnu *Te Deum* zawiera *Liber usualis. Missae et officie pro dominicus et festis*, Paryż 1954. Występuje ona w dwóch wersjach: wcześniejszej – *tonus simplex*, s. 1834–1837, oraz późniejszej – *tonus sollemnis*, s. 1832–1834.

Polskojęzyczne *Te Deum* funkcjonujące w liturgii XX wieku

26 sierpnia 1956 roku złożeniem na Jasnej Górze Ślubów Narodu rozpoczęły się przygotowania do obchodów milenium chrztu Polski. Zgodnie z późniejszym rozporządzeniem (1964) jednym z jego etapów było opracowanie ogólnonarodowego hymnu dziękczynnego *Te Deum* z tekstem polskim. Inspiratorem tej koncepcji był ks. Idzi Ogierman Mański. 15 lipca 1960 roku wystosował do Podkomisji do spraw Muzyki Kościelnej przy Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski pismo zawierające propozycję zorganizowania konkursu na skomponowanie polskiej wersji hymnu *Te Deum*²⁰. Najistotniejszym warunkiem regulaminu konkursowego miała być zgodność kompozycji z wymaganiami liturgicznymi. Polski tekst miał stanowić wierny i kompletny przekład łacińskiego pierwowzoru, a także tworzyć z muzyką integralną całość. Kolejnym wymogiem konkursowym odnoszącym się do kwestii muzycznych była wartość artystyczna kompozycji, a jednocześnie potrzeba szlachetnej prostoty struktur melodycznych oraz przystępność dla ogółu wiernych. Dołączona do pisma kompozycja *Te Deum* ks. Mańskiego z 1957 roku na chór unisono, lud i organy do opartego na przekładzie Leopolda Staffa²¹ tekstu ks. Aleksego Klawka miała zainspirować innych twórców do podjęcia pracy nad skomponowaniem hymnu, o czym ks. Mański pisał w partyturze utworu²².

W 1959 roku w *Śpiewniku kościelnym* ks. Jana Siedleckiego opublikowane zostały trzy kompozycje hymnu *Te Deum*. Dwie pt. *Ciebie, Boga*,

²⁰ Problem inicjatywy ks. Mańskiego szerzej podejmuję w pracy: *Kapłan - kompozytor...*, dz. cyt., s. 108.

²¹ Zob. *Hymny Brewiarza i sekwencje Mszału*, tłum. L. Staff, Warszawa 1962, s. 8–9.

²² Zob. I. O. Mański, *Te Deum* na śpiew unisono w układzie antyfonalnym (chór i lud) i organy, [w:] *Repertuar oratorium*, Łódź 1957, s. 315–319 (mps w zbiorach Archiwum Muzycznego Zgromadzenia Salezjańskiego w Warszawie). W partyturze na s. 319 czytamy: „Każdego, kto bierze udział w podniosłych uroczystościach kościelnych, uderza fakt, że po solennych nabożeństwach, po manifestacyjnych procesjach eucharystycznych, którym towarzyszy bicie dzwonów i żywołowy ludu wiernego śpiew, gdy głosy wszystkich obecnych powinny się złączyć w potężnym śpiewie dziękczynnego *Te Deum*, cały kościół milknie, a tylko ktoś z chóru lub jeden czy drugi z duchownych przy ołtarzu próbują odśpiewać rwącą się co chwilę melodię najpiękniejszego w liturgii hymnu. [...] Kompozycja niniejsza ma na celu zaradzić tej «anomalii». Podjęta jako projekt nie chciałaby być ostateczną wypowiedzią w tej sprawie, gdyż ogólnopolskie *Te Deum* winno powstać w drodze eliminacji konkursowej. Niechby więc wypowiedzieli się kompozytorzy Muzyki Kościelnej, ale nie w formie krytyki słownej, tylko w postaci nowych melodii”.

wysławiamy zawierające tekst ks. Tadeusza Karyłowskiego z melodią ks. Leona Świerczka²³ oraz występująca w dwóch wersjach dwugłosowych autorstwa Bolesława Wallek-Walewskiego²⁴. Trzeci utwór stanowiący parafrazę oryginalnego tekstu hymnu *Te Deum* pt. *Ciebie, Boże, chwalimy*²⁵ był popularną na Śląsku polską wersją niemieckiej pieśni z XVIII wieku *Grosser Gott, wir loben dich*. Dwie pierwsze melodie nie zyskały większego uznania wśród muzyków kościelnych i liturgistów, trzecia natomiast nie została zaakceptowana ze względu na obce pochodzenie melodii oraz swobodne polskie tłumaczenie i niekompletność tekstu (hymn zawierał jedynie trzy spośród czternastu zwrotek tekstu).

Do rozpowszechnienia polskiej wersji hymnu *Te Deum* przyczyniło się rozporządzenie Komisji Episkopatu do spraw Śpiewu i Muzyki Kościelnej z 1964 roku, które zgodnie z zaleceniem reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II zobowiązywało duchowieństwo do nauki wiernych śpiewu pieśni liturgicznych z polskim tekstem. Jednym ze śpiewów był znajdujący się w Rytuale *Collectio Rituum* hymn *Ciebie, Boże chwalimy* z tzw. melodią piotrkowską bazującą na melodii chorałowej. Ta wersja została pierwotnie uznana przez komisję za obowiązującą i zlecono jej naukę we wszystkich diecezjach. Polskie tłumaczenie tekstu hymnu autorstwa Leopolda Staffa stanowiło wierny przekład łacińskiego oryginału. Rozporządzenie to nie znalazło jednak zastosowania w praktyce, ponieważ tak rozbudowany śpiew (sześć stron tekstu nutowego) zapisany notacją chorałową okazał się zbyt trudny do wykonania nie tylko przez wiernych, lecz także przez wielu organistów²⁶. W efekcie kwestia zatwierdzenia ogólnopolskiej wersji hymnu pozostawała nadal otwarta. Wśród utworów, które stały się przedmiotem dyskusji Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski, znalazły się wspomniane wcześniej *Te Deum* ks. Mańskiego oraz *Ciebie, Boga, wysławiamy* ks. Antoniego Chlondowskiego na głos solo (kapłan) i śpiew unisono (lud) z towarzyszeniem organów

²³ Zob. J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, Opole 1959, s. 326.

²⁴ Zob. tamże, s. 326–327.

²⁵ Zob. tamże, s. 328.

²⁶ Zob. M. Wacholc, *Dzieje i autorstwo polskiego Te Deum milenijnego*, art. cyt., s. 248–249.

do tekstu ks. Tadeusza Karyłowskiego (pierwotna wersja tekstu²⁷), utworu skomponowany prawdopodobnie w latach trzydziestych XX wieku²⁸.

Polskie *Te Deum* milenijne

Ostatecznego wyboru polskiego *Te Deum* przeznaczonego na uroczystości milenijne dokonała Komisja Maryjna Episkopatu Polski. Po przedłożeniu swojej decyzji na forum Episkopatu ogólnopolska wersja *Te Deum* zatwierdzona została przez 91. Konferencję Plenarną Episkopatu Polski 10 lutego 1966 roku. Wymogi przedstawionego wyżej regulaminu konkursowego w największym stopniu spełniła kompozycja *Ciebie, Boga, wysławiamy* firmowana nazwiskiem ks. Antoniego Chlondowskiego jako twórcy melodii²⁹. Walory hymnu wybitnie odzwierciedlają ponadczasowe oczekiwania liturgiczne, muzyczne i literackie. Doskonały kształt linii melodycznej odpowiadający charakterowi śpiewów liturgicznych, a zarazem łatwość pamięciowego opanowania i wykonania utworu uzupełnia znakomity ośmiozgłoskowy przekład poetycki oryginalnego łacińskiego tekstu zachowujący niezmienny układ akcentów słownych i rymów. Pozostawiono wykonywaną przez celebransa, uwiecznioną tradycją liturgiczną intonację „Te, Deum, laudamus”. Towarzyszenie organowe do hymnu napisał Eugeniusz Brańka (ur. 1922), organista sanktuarium jasnogórskiego. W utworze wykorzystany został polski przekład tekstu łacińskiego hymnu *Te Deum* autorstwa ks. Tadeusza Karyłowskiego (1882–1945). Przygotowując z okazji uroczystości milenijnych nową wersję tekstu ks. Karyłowskiego, pierwotny jego wariant z początku XX wieku poddano drobnej korekcie, zastępując współczesnymi terminami nieużywane już archaiczne zwroty

²⁷ Zob. T. Karyłowski, *Hymny Kościelne w nowym przekładzie ks. Tadeusza Karyłowskiego T. J. z przedmową prof. Stan. Windakiewicza*, Kraków 1932, s. 35–37.

²⁸ Zob. A. Chlondowski, *Ciebie, Boga, wysławiamy* (ACh-XV-46), Wydawnictwa Salezjańskie, Warszawa (brak roku wydania). Partytury obydwu utworów znajdują się w Archiwum Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski wśród dokumentów dotyczących hymnu *Te Deum* (sygn. 32/XIII) – por. M. Wacholc, *Dzieje i autorstwo polskiego Te Deum milenijnego*, art. cyt., s. 250.

²⁹ „Ustalono jednolity tekst *Te Deum* w polskim brzmieniu, przy zachowaniu łacińskiej intonacji (wierny przekład liturgiczny ks. Karyłowskiego, melodia ks. Hlondowskiego [!], harmonizacja p. Brańki), który będzie śpiewany na Jasnej Górze oraz w parafiach” (Archiwum Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski, sygn. 32/XII, Protokół 91. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski z 9–10 stycznia 1966, pkt 5, s. 9).

językowe. Nie udało się ustalić autora tych zmian. Tłumaczenie *Ciebie, Boga, wysławiamy* ks. Karyłowskiego określane w księdze *Liturgii godzin* (t. I–IV) jako „wersja ludowa” jest najbardziej rozpowszechnionym polskim tłumaczeniem tego hymnu³⁰.

Te De - um lau - da - mus.

Cie-bie, Bo-ga wy sła-wia-my, To-bie, Pa-nu wiecz-na chwa - ła,

Cie-bie, Oj-ca nie-bios bra-my, Cie-bie wiel-bi zie-mia ca - ła.

Przykład 1. *Ciebie, Boga, wysławiamy* (opr. Eugeniusz Brańka, 1966)

Niespełna tydzień później 16 lutego 1966 roku partytura utworu została rozesłana do polskich parafii wraz z dołączonym apelem kardynała Stefana Wyszyńskiego skierowanym do organistów, duchowieństwa, katechetów i pozostałych wiernych, „aby wszyscy przy każdej sposobności uczyli się śpiewać *Te, Deum, laudamus* po polsku według melodii i słów przyjętych na Konferencji”³¹. W szerszym zakresie utwór rozpowszechniany był początkowo w kopiach powielaczowych i odbitek fotograficznych. Trudności związane z cenzurą państwową sprawiły, że w publikacjach śpiewnikowych *Te Deum* milenijne pojawiło się dopiero w 1971 roku³², natomiast w *Śpiewniku kościelnym* ks. Jana Siedleckiego znalazło się

³⁰ Zob. *Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego*, t. 1, Poznań 2006, s. 575–576; t. 2, Poznań 1984, s. 824–826; t. 3, Poznań 1987, s. 538–540; t. 4, Poznań 1988, s. 494–496.

³¹ Pismo Prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego z dnia 16 lutego 1966 – por. M. Wacholc, *Dzieje i autorstwo polskiego Te Deum milenijnego*, art. cyt., s. 251.

³² Zob. *Śpiewajmy Panu. Śpiewnik Archidiecezji Warszawskiej*, dz. cyt., s. 410–412.

w wydaniu z roku 1973³³. We wszystkich śpiewnikach kościelnych utwor zamieszczony został jako kompozycja ks. Antoniego Chlondowskiego.

Uroczyste odśpiewanie hymnu *Te Deum* we wszystkich świątyniach Polski 14 kwietnia 1966 roku przy dźwiękach bijących dzwonów było jednym z głównych akcentów obchodów Jubileuszu Tysiąclecia Chrztu Polski. Milenijne *Ciebie, Boga, wysławiamy* towarzyszyło zakończeniu głównych uroczystości milenijnych w bazylice gnieźnieńskiej i w pozostałych katedrach.

Od samego początku, tj. już od uroczystości milenijnych w 1966 roku, publikowana w wydawnictwach śpiewnikowych i śpiewana powszechnie melodia *Te Deum* różni się nieco pod względem melodycznym i rytmicznym od pierwowzoru utworu z 1947 roku (J. Furmanik, przykład 4) oraz opracowania opublikowanego w roku 1957 w dziale nutowym miesięcznika „Biblioteka Organisty” (F. Wesołowski, przykład 2)³⁴. Różnicę tę dostrzega się także we współczesnym sposobie śpiewania hymnu. Zmiana dotyczy zakończenia pierwszej frazy hymnu oraz finalnego zakończenia utworu. Autorem tej zmiany nie był jednak twórca opracowania organowego Eugeniusz Brańka, o czym zapewnia on w korespondencji do Marii Wacholc. Jego dziełem było jedynie zharmonizowanie melodii otrzymanej w formie odręcznej kopii i rozpowszechnienie melodii na Jasnej Górze, skąd za pośrednictwem pielgrzymów miała trafić do kościołów parafialnych całej Polski³⁵. W rozpowszechnianej przez episkopat partyturze zawierającej melodię główną wraz z towarzyszeniem organowym w zakończeniu pierwszej frazy występują dwie ćwierćnuty (t. 1), czego nie ma w melodii źródłowej (jeden dźwięk). Zmianie uległ także ostatni dźwięk melodii hymnu (t. 4). W oryginale dwa ostatnie dźwięki leżą na tej

³³ Zob. J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, Opole 1973, s. 326–327.

³⁴ Zob. F. Wesołowski, *Te Deum*, „Biblioteka Organisty” (dodatek wydawanego przez Zarząd Główny Zrzeszenia Organistów Polskich w Warszawie „Przeglądu Organistowskiego. Dwumiesięcznika poświęconego muzyce kościelnej i sprawom organistowskim”) 2–3 (1957), s. 1–6. Wersja II (s. 6) zawiera tekst polski.

³⁵ „Przed uroczystościami milenijnymi kustosz Jasnej Góry o. mgr Teofil Krauze przekazał mi melodię *Ciebie Boga...* (przepisana odręcznie) z poleceniem upowszechnienia jej przez Chóry Jasnogórskie i dalej. Jeśli pamiętam, o. Kustosz przywiózł nuty z Warszawy, prawdopodobnie od XX. Salezjanów. [...] Nie zmieniłem melodii ani wartości, tylko, dla ułatwienia słabszym organistom, zharmonizowałem” (List Eugeniusza Brańki do Marii Wacholc z dnia 4 maja 1998, por. M. Wacholc, *Dzieje i autorstwo polskiego Te Deum milenijnego*, art. cyt., s. 253–254).

samej wysokości (h^1-h^1), natomiast w wersji milenijnjej ostatni dźwięk został obniżony o cały ton (h^1-a^1). Można domniemywać, że różnica spowodowana została zmianą charakteru melodii z modalnego, jakim odznacza się pierwotna wersja, na tonalny. Brzmienie utrzymane w systemie dur–moll dla większości wiernych jest zjawiskiem powszechnym. Być może to przekonanie spowodowało pragnienie uzyskania typowej dla zakończenia kadencji doskonałej sugerującej zamknięcie myśli muzycznej i wymusiło zejście melodii o sekundę (zakończenie powtórzonym dźwiękiem „h” w modus doryckim tworzy kadencję I trybu z finalis „h”)³⁶.

Zastosowane rozwiązanie melodyczne i rytmiczne w opinii teoretyków muzyki oraz muzykologów już wówczas budziło kontrowersje. Ostro skrytykował je w liście do Podkomisji Episkopatu do spraw Muzyki Kościelnej ks. Mański, wyrażając tym samym troskę o zachowanie czystości stylu gregoriańskiego w *Te Deum*³⁷. Podobne przekonanie żywił F. Wesołowski, który uważał, iż zakończenie pierwszej frazy repetycją ćwierćnutową pozbawia modalną melodię lekkości i polotu. Za błędne muzycznie uznał natomiast końcowe obniżenie dźwięku h^1-a^1 i zakończenie każdej krótkiej zwrotki kadencją doskonałą³⁸.

³⁶ Zob. M. Wacholc, *Dzieje i autorstwo polskiego Te Deum milenijnego*, art. cyt., s. 253.

³⁷ „Popełniono dwa błędy kardynalne: do melodii gregorianizującej nie dodano świetnej i łatwiejszej harmonizacji samego autora, harm[onizacji] zrośniętej z melodią, ale «ozdobiono» ją bezwartościowym towarzyszeniem organisty jasnogórskiego. Błąd drugi, fatalny, nie do darowania: zafalszowano melodię, każą ludowi powtarzać 14 razy (sic) Amen, co jest wyraźnym nonsensem i skandalem. Tak bowiem należy obniżyć ost[atniej] nuty i powtarzanie ostatecznej kadencji końcowej zamykającą całą kompozycję przez 14 razy, po każdej króciutkiej zwrotce. U ks. Hlonda jest w tym miejscu stale dwa razy «si», a więc kadencja zawieszona, a dopiero po ostatniej zwrotce powtarza się po raz drugi «W Tobie, Panie, zaufałem, nie zawstydzę się na wieki». Tym razem już «si, la». Dla ścisłości podaję trzeci błąd (już mniej ważny w porównaniu z tamtymi): Pierwsza fraza ma rytmikę gregoriańską i kończy ją jedna, a nie dwie ćwierćnuty, rzecz ogromnej wagi dla lekkości melodii; to nie koliduje z dwoma ćwiartkami kończącymi następną frazę” (I. O. Mański, *Analiza projektów melodii do liturgicznych polskich tekstów mszalnych*, Drohiczyn [brak daty], mps w Archiwum Muzycznym Zgromadzenia Salezjańskiego w Warszawie).

³⁸ Informacje uzyskane podczas rozmowy M. Wacholc z F. Wesołowskim 24 marca 1998 w Łodzi – por. M. Wacholc, *Dzieje i autorstwo polskiego Te Deum milenijnego*, art. cyt., s. 254.

Kontrowersje wokół autorstwa *Te Deum* milenijnego przypisywanego ks. Antoniemu Chlondowskiemu

W dorobku twórczym ks. Chlondowskiego znajduje się jedna kompozycja *Te Deum* z tekstem polskim (inna od hymnu milenijnego) oraz pięć kompozycji i dwa opracowania z tekstem łacińskim³⁹. Od 1963 roku (rok śmierci ks. Chlondowskiego) rozpowszechniona została opinia przypisująca mu także milenijne *Te Deum*. W Archiwum Muzycznym Zgromadzenia Salezjańskiego w Warszawie wśród skompletowanego dorobku kompozytorskiego ks. Chlondowskiego nie ma rękopisu ani kopii tego utworu. Ks. Chlondowski nigdy nie wypowiedział się na temat swego rzekomego autorstwa milenijnego *Te Deum*.

Dogłębna analiza muzykologiczna milenijnego *Te Deum* przeprowadzona przez Marię Wacholc doprowadziła do zakwestionowania autorstwa ks. Antoniego Chlondowskiego. Poważne wątpliwości dotyczące tej kwestii miał także ks. Paweł Gola, salezjanin, który przez wiele lat zajmował się gromadzeniem dokumentów biograficznych ks. Chlondowskiego, porządkowaniem dorobku kompozytorskiego oraz przepisywaniem jego utworów⁴⁰. Wnioski wieńczące prace badawcze zaprezentowane zostały w cytowanej wcześniej książce Marii Wacholc oraz artykule zamieszczonym w „Liturgia Sacra” w 1998 roku. Według autorki istnieje prawdopodobieństwo, iż ks. Chlondowski nie tylko nie znał, ale nigdy nie słyszał przypisywanego mu po śmierci polskiego *Te Deum*. Potwierdzać to może fakt, iż w trakcie uroczystości jubileuszu pięćdziesięciolecia

³⁹ Wśród kompozycji ks. Chlondowskiego w Archiwum Muzycznym Zgromadzenia Salezjańskiego w Warszawie znajduje się jeden utwór z tekstem polskim: *Te Deum* na głos solo i śpiew unisono z towarzyszeniem organów, Wydawnictwa Salezjańskie, Warszawa [brak roku wydania] (sygn. ACh-XV-46), oraz pięć z tekstem łacińskim: *Te Deum* [I] op. 28 na trzygłosowy chór męski i organy, Düsseldorf 1910 (sygn. ACh-XV-42); *Te Deum* [II] na czterogłosowy chór mieszany i organy, rps (sygn. ACh-XV-43); *Te Deum* [III] na trzy głosy równe, rps (sygn. ACh-XV-44); *Te Deum* [IV] na głos solo, chór unisono, czterogłosowy chór mieszany i organy, „Śpiewy Liturgiczne” 2 (1939), s. 14–19; *Te Deum* (V) w kilku wersjach melodycznych i obsadach wykonawczych, rps (sygn. ACh-XV-49/1, ACh-XV-49/2; ACh-XV-50); por. M. Wacholc, *Ks. Antoni Hlond (Chlondowski). Życie, działalność, twórczość kompozytorska*, dz. cyt., t. 2, s. 348, 363–364.

⁴⁰ Zob. *Ks. dr Antoni Hlond SDB. Salezjanin – kompozytor. Dokumenty – korespondencja*, zebrał P. Gola, t. 1–25, Łąd 1969–1976, mps w Archiwum Towarzystwa Salezjańskiego w Warszawie.

kapłaństwa obchodzonej w Pęcherach 5 kwietnia 1959 roku na prośbę kompozytora wykonano łaćńskie *Te Deum*⁴¹. Schorowany, z bardzo osłabionym wzrokiem pod koniec życia nie opuszczał Wólki Pęcherskiej (1940–1950) i Pęcherów (1950–1962). Jedynie kilka ostatnich miesięcy przed śmiercią spędził w Czerwińsku (1963). Ograniczenia spowodowane stanem zdrowia, jak również pewność, iż nie należał do prenumeratorów „Biblioteki Organisty”, każą wątpić w to, czy miał dostęp do pisma, w którym opublikowana została partytura *Te Deum*.

Maria Wacholc podaje następującą motywację kwestionującą autorstwo ks. Chlondowskiego: „Przeprowadzone badania nad twórczością ks. Chlondowskiego pozwalają stwierdzić, że w całej jego spuściźnie kompozytorskiej, skrzętnie przez niego porządkowanej w ostatnich latach życia, a później z pietyzmem przechowywanej przez księży salezjanów, nie ma ani jednego rękopisu czy kopii wspomnianego *Te Deum*. Wobec faktu, że kompozytor wszystkie swoje popularniejsze utwory opracowywał w różnych wersjach wykonawczych i wielokrotnie na użytek różnych osób przepisywał, brak choćby jednego zapisu tego hymnu w pozostawionych przez niego zbiorach wskazuje, że nie jest to jego dzieło. Na podstawie analizy utworów ks. Chlondowskiego można też stwierdzić, że surowa w charakterze melodia *Te Deum* jest całkowicie obca stylistyce jego twórczości. [...] Jest również mało prawdopodobne, aby ks. Chlondowski do złożonego z czternastu zwrotek tekstu *Ciebie Boga wysławiamy* skomponował tylko jedną krótką melodię, godząc się na jej czternastokrotne powtarzanie. Formę jednoczęściowej pieśni zwrotkowej ks. Chlondowski stosował [...] jedynie w przypadku hymnu z krótkim tekstem. Wszystkie hymny z tekstem wielozwrotkowym otrzymały natomiast formę bardziej rozbudowaną, złożoną przeważnie z dwóch części, z których jedna występuje z tekstem zwrotek nieparzystych, druga zaś ze zwrotekami parzystymi. [...] Innym szczegółem melodii *Ciebie Boga wysławiamy*, którego z pewnością nie zastosowałby ks. Chlondowski, było zmienione zakończenie w czternastej zwrotce (śpiewane obecnie we wszystkich zwrotekach). W pieśniach przeznaczonych dla ludu kompozytor takich

⁴¹ Zob. M. Wacholc, *Ks. Antoni Hlond (Chlondowski). Życie, działalność, twórczość kompozytorska*, dz. cyt., t. 1, s. 111.

zmian nie stosował. Przypisywany ks. Chlondowskiemu akompaniament organowy tego hymnu również nie jest jego dziełem⁴².

Do śmierci ks. Chlondowskiego (1963) w partyturze *Te Deum* funkcjonującej w formie kopii powielaczowych nie widniało nazwisko kompozytora. Istnieją pewne przesłanki, które wskazują, iż do rozpowszechnienia opinii o autorstwie ks. Chlondowskiego mógł przyczynić się salezjański kompozytor ks. Idzi Ogierman Mański. Taką hipotezę prezentuje ks. Zbigniew Malinowski⁴³. Ks. Mański znał walory hymnu. Z utworem zapoznał się jako członek Komisji Maryjnej Episkopatu Polski rozstrzygającej konkurs na skomponowanie polskiego *Te Deum* milenijnego. Odegrał on ogromną rolę w propagowaniu i rozpowszechnianiu hymnu, wykonując wiele kopii powielaczowych partytury. Przez długie lata nie podawał jednak nazwiska kompozytora. W rękopisie partytury hymnu datowanej na dzień 16 marca 1963 roku (Archiwum Muzyczne Zgromadzenia Salezjańskiego w Warszawie) widnieje adnotacja ks. Mańskiego: „Melodia i układ NN”. Po tym dniu ks. Mański własnoręcznie przekreślił „NN”, zamieszczając nazwisko kompozytora: „ks. Antoni Chlondowski”. W powielanych w późniejszym czasie kopiach partytury hymnu obok nazwiska autora tekstu ks. Tadeusza Karyłowskiego widnieje już nazwisko ks. Chlondowskiego jako kompozytora melodii i towarzyszenia organowego. Znamienny jest moment dokonania korekty. Nazwisko ks. Chlondowskiego pojawiło się dopiero po jego śmierci 13 maja 1963 roku. Tak więc ks. Chlondowski w najmniejszym stopniu nie przyczynił się do uznania za za jego dzieło kompozycji milenijnego *Te Deum*.

Na ks. Chlondowskiego jako twórcę m.in. towarzyszenia organowego wskazuje ks. Mański w liście do Podkomisji do spraw Muzyki Kościelnej przy Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski prawdopodobnie z 1966 roku (brak daty w liście) opiniującym projekt melodii do polskich tekstów mszalnych. Ks. Mański poddał krytyce opracowanie organowe Eugeniusza Brańki, apelując o dołączenie oryginalnego akompaniamentu ks. Chlondowskiego. Ks. Mański wprowadził drobne korekty do towarzyszenia organowego hymnu, co prawdopodobnie wiązało się z krytyczną oceną jego wartości. Dopisał cztery łuki łączące nuty, w tenorze dodał nutę

⁴² Tamże, s. 338.

⁴³ Zob. Z. Malinowski, W poszukiwaniu autora polskiego „*Te Deum*”, „*Nostra. Biuletyn Salezjański*” 31 (1976), s. 60–63.

„es”, przeniósł również z altu do tenoru nutę „f”. Zmian tych dokonał jednak dopiero po 1963 roku, ponieważ w rękopisie z 16 marca 1963 roku akompaniament występuje w swej pierwotnej wersji⁴⁴.

Mimo krytycznego spojrzenia na opracowanie towarzyszenia organowego utworu z perspektywy czasu stwierdzić można, iż dzieło rozpowszechnienia w całym kraju milenijnego *Te Deum* w znacznym stopniu stało się zasługą ks. Idziego Mańskiego. Firmowanie hymnu nazwiskiem ks. Antoniego Chlondowskiego, powszechnie znanego i cenionego kompozytora pieśni kościelnych, a jednocześnie rodzonego brata poprzedniego prymasa Polski kard. Augusta Hlonda, nie zaś anonimowego twórcy, wpłynęło na znacznie szybszą aprobatę hymnu w środowisku muzyków kościelnych, duchowieństwa i społeczeństwa katolickiego.

Znajomość dorobku i stylistyki twórczości kompozytorskiej ks. Mańskiego skłoniła ks. Malinowskiego do przedstawienia sugestii związanej z jego autorstwem melodii i harmonizacji milenijnego *Te Deum*. Do powstania tej hipotezy przyczyniło się głównie zaangażowanie ks. Mańskiego w popularyzowanie hymnu, ponadto jego zabiegi w Podkomisji Episkopatu o nierozpowszechnianie akompaniamentu E. Brańki, jak również bezpośrednia ingerencja w partyturę utworu. „Badania analityczne struktury harmonicznego towarzyszenia organowego dowodzą, iż jest mało prawdopodobne, by ta konstrukcja harmoniczna wyszła spod pióra ks. Chlondowskiego. Natomiast jest ona rzeczywistym obrazem myśli harmonicznego zawartej w realizacjach innych towarzyszeń organowych ks. Idziego Mańskiego. Widać zresztą, z jaką precyzją i finezją staje ks. Mański w obronie tego towarzyszenia w liście do podkomisji episkopatu, zaznaczając, że jest to oryginalne towarzyszenie organowe twórcy melodii. Na marginesie tego zagadnienia chciałbym wspomnieć o jeszcze innym tajemniczym zjawisku związanym z postacią księdza Idziego Mańskiego. [...] Przypisywał autorstwo utworów i ich opracowań, których dokonał, innym naszym współpracownikom muzykom. [...] Stawiam pytanie – czy nie mogą istnieć pewne prawdopodobieństwa w odniesieniu do polskiego *Te Deum* i jego autorstwa muzycznego?”⁴⁵.

⁴⁴ Zob. tamże, s. 62.

⁴⁵ Tamże, s. 62–63.

Kontrowersje wokół autorstwa *Te Deum* milenijnego Franciszka Wesołowskiego

Pracom Marii Wacholc nad weryfikacją stylu kompozytorskiego twórcy hymnu towarzyszyły starania o wskazanie faktycznego autora melodii polskiego *Te Deum* milenijnego. Po uprzednich osobistych oraz korespondencyjnych konsultacjach z domniemanym kompozytorem jako faktycznego twórcę melodii Maria Wacholc wskazała w 1998 roku Franciszka Wesołowskiego. Powyższą informację żyjący jeszcze wówczas profesor potwierdził, relacjonując okoliczności powstania utworu oraz odkrycia błędnego przypisywania ks. Chlondowskiemu jego autorstwa. „Do napisania melodii *Te Deum* w 1948 roku skłonił mnie ks. Witold Pietkun (1911–1981) [...], który w latach 1946–1952 wykładał w Seminarium Duchownym w Łodzi. [...] Wielkim ks. Pietkun był zwolennikiem przekładania tekstów łacińskich na polski. [...] Zharmozonizowałem na zamówienie (choć nic z tego nie wyszło, bo zamawiający nie wywiązał się z umowy) cały *Śpiewnik liturgiczny* (KUL 1991), dodając do tego kilka opuszczonych w nim pieśni (popularnych) ze śpiewnika Siedleckiego i Rączkowskiego. I tam właśnie przed dwoma laty zorientowałem się, że *Te Deum* skomponowane przeze mnie w 1948 roku i śpiewane w łódzkim Kościele Garnizonowym aż do 1960 roku (może trochę dłużej) w wersji takiej jak w «Bibliotece Organisty» firmowane jest nazwiskiem ks. Chlondowskiego”⁴⁶.

Z dzisiejszej perspektywy wiadomo, że hipoteza przypisująca autorstwo milenijnego hymnu *Te Deum* Franciszkowi Wesołowskiemu nie do końca okazała się precyzyjna. Powodem nieściśłości związanych z autorstwem melodii źródłowej i opracowania organowego stała się forma opublikowania tekstu nutowego. Hymn *Te Deum* (*Ciebie, Boga, wysławiamy*) z polskim tekstem w przekładzie ks. Tadeusza Karyłowskiego ukazał się w dziale nutowym „Biblioteki Organisty” w 1957 roku.

⁴⁶ List F. Wesołowskiego do M. Wacholc z 10 grudnia 1997. Informacje te uściśla Karol Zakrzewski, uczeń F. Wesołowskiego i jego następcą na stanowisku organisty w kościele garnizonowym w Łodzi, twierdząc, że w kościele tym wykonywano polskie *Te Deum* w oryginalnej wersji opublikowanej w „Bibliotece Organisty” do 1966 roku, tj. do momentu otrzymania z kurii biskupiej partytury hymnu w opracowaniu E. Brańki. Informacja pochodzi z listu F. Wesołowskiego do M. Wacholc z 24 marca 1998 – por. M. Wacholc, *Dzieje i autorstwo polskiego Te Deum milenijnego*, art. cyt., s. 244.

Et cum Spíri-tu tú-o. A-men Te Dé-um lau-dá-mus- Cie-bie Bo-ga wy-sławiamy :

To-bię Pa-nu wieczna chwa-ła : Cie-bie Oj-ca niebios bra-my- Ciebie wielbi ziemia ca-ła.

Przykład 2. Franciszek Wesołowski *Te Deum* poprzedzone łacińskim incipitem („Biblioteka Organisty” 2–3(1957), fragment s. 6)

Wspólny tytuł *Te Deum* otrzymały zamieszczone wówczas dwa utwory: oparty na melodii gregoriańskiej (*tonus simplex*) z tekstem łacińskim (s. 1–6) oraz następujący bezpośrednio po nim *Ciebie, Boga, wysławiamy* niemal identyczny pod względem szaty graficznej, zharmonizowany modalnie z polskim przekładem tekstu, obejmujący zaledwie dwa systemy nutowe. Istotne znaczenie dla rozpatrywanego problemu ma fakt, iż zapis nutowy krótkiej polskojęzycznej wersji hymnu nie został zaopatrzony oddzielnym tytułem oraz że od strony wizualnej utwór sprawiał wrażenie kontynuacji poprzedniego. Nazwisko Franciszka Wesołowskiego, jako twórcy harmonizacji widnieje tylko przy łacińskiej wersji hymnu („harmonizację opracował Franciszek Wesołowski”). W partyturze polskiego *Te Deum* nie zamieszczono nigdzie wzmianki o jego kompozytorze. Brak zapisu danych źródłowych spowodował, że utwór funkcjonował początkowo jako dzieło anonimowe, później od 1966 do 1997 roku przypisywane było ks. Antoniemu Chłondowskiemu, natomiast od 1998 roku za twórcę melodii uważano Franciszka Wesołowskiego⁴⁷.

⁴⁷ Zob. M. Wacholc, *Dzieje i autorstwo polskiego Te Deum milenijnego*, art. cyt., s. 245–246.

Faktyczne autorstwo hymnu – Józef Furmanik i Franciszek Wesołowski

„Dzisiaj nie mam żadnej wątpliwości, że w relacjach moich udzielonych w 1998 r. pani dr Marii Wacholc popełniłem kardynalną pomyłkę. [...] Po- dałem wówczas, że ks. W. Pietkun zamówił u mnie melodię do polskiego tekstu *Te Deum* i że sam napisałem muzykę. Referując po pięćdziesięciu latach od zdarzenia sprawę pani dr M. Wacholc widocznie nie byłem w stanie odtworzyć jej tak, jak przedstawiać się musiała w rzeczywistości”. Tym stwierdzeniem rozpoczął swój artykuł opublikowany w „Liturgia Sacra” w 2003 roku Franciszek Wesołowski⁴⁸. Przez pięć lat opinia publiczna przekonana była, iż kompozytorem melodii źródłowej hymnu *Te Deum* jest Franciszek Wesołowski. Momentem zwrotnym w wyjaśnieniu tej nieścisłości okazała się konfrontacja jego opracowania z zamieszczonymi w wydanych w 2002 roku *Akompaniamentach organowych do pieśni kościelnych*, odpowiednio zestawionymi i przetransponowanymi fragmentami chóralnej kompozycji Józefa Furmanika pt. *Ciebie Boga wysławiamy*⁴⁹.

Przykład 3. Józef Furmanik *Ciebie, Boga, wysławiamy* (fragment) [*Akompaniamenty organowe do pieśni kościelnych*, red. M. Szczepankiewicz, Szczecin 2002, s. 61]

⁴⁸ F. Wesołowski, *Jeszcze raz o melodii milenijnego „Te Deum”*, art. cyt., s. 447.

⁴⁹ J. Furmanik, *Ciebie Boga wysławiamy* (fragmenty), [w:] *Akompaniamenty organowe do pieśni kościelnych*, dz. cyt., s. 61. Ks. Szczepankiewicz dokonał zmian strukturalnych utworu dla wyraźnego uwidocznienia jego melodii źródłowej. Pierwszy system jest jedenastym wersemem kompozycji źródłowej Furmanika (wersja na czterogłosowy chór męski), trzy pierwsze takty drugiego systemu stanowią trzy takty werstu dziesiątego melodii Furmanika, natomiast dwa końcowe takty są identyczne z dwoma ostatnimi z werstu dwunastego melodii Furmanika. Utwór został przetransponowany przez ks. Szczepankiewicza o kwartę czystą w dół.

Te Deum laudamus.

NA CHÓR MĘSKI.

CHORUS I. CHORUS II.

1. Te De . um lau . dá - mus: Te Dó . miuum con . fi . té . mur. 2. Te ae . terum Pa - trem omnis ter . rá ve . ue - rá - tur.

I. 3. Ti . bi o . mnes An . ge . li , ti . bi coe . li , et u . ni . vér . sae po . te . stá . tes: II. 4. Ti . bi Ché . rubim et Sé . ra . phim tu . ces . sá . bi . li vo . ce pro . ciá . mant:

I. 5. San . ctus, 6. San . ctus, 7. San . ctus, Dó . ni - nus De . us Sá . ba . oth.

II. 8. Ple . ni snut coe . li et ter . ra ma . je . stá . tis gló - ri . ae tu . ae.

II. 9. Te glo . ri . ó . sus A . po . sto . ló . rum cho . rus. 10. Te Pro . phe . tá - rum lau . dá - bi . lis nú . uc . rus.

I. 11. Te Már . ty . rum can . di . dá . tus lau . dat éx . er . ci . tus. II. 12. Te per or . bem ter . rá - rum san . cta con . fi . té . tur Ec . clé . si . a.

I. 13. Pa - trem im . uén . sae ma . je . stá . tis. II. 14. Ve . ue . ráu . dum tu . um ve . rum et ú . ni . cum Fí . li . um,

I. 15. San . ctum quo . que Pa . rá . cli . tum Spi . ri . tum. II. *marcato* 16. Tu Rex gló - ri . ae, Chri - ste.

346

17. *Vu Patris sempiternus Filii us* 18. *Tu ad li. be. raudum suscep. turus ho. minem nou horru. i. sti non horru. i. sti Vir. gnis u. te. rum.*

19. *Tu de vielo mortis a. cu. le. o. a. pe. ru. i. sti credenti. bus re. gna coelorum* 20. *Tu ad dex. terum Dei se. des. in glori. a. glori. a Pa. tris*

21. *Unde x. crederis es. se venturus.* 22. *Te er. go que stinus, tu is fa. mulis sub ve. ni, quos preti. o. so san. gui. ne re. de. mi. sti.*

23. *Ac. ter. nae. cum sanctis tuis in glori. a. u. na. me. ra. ri.* 24. *Salvum fac po. pulum tu. um Do. mi. ne, et be. ne. dir. haere. di. ta. ti tu. ae.*

25. *Et re. ge e. os, et ex tol. le il. los us. que in ae. ter. num.* 26. *Per siu. gu. los di. es be. ne. di. ci. mus te.*

27. *Et lau. datus nomen tu. um in sae. cu. lum, et in sae. culum sae. cu. li.* 28. *Di. gnare Do. mi. ne di. i. sto si. ne prec. a. to nos custo. di. re.*

29. *Mi. se. re. re, mi. se. re. re no. stri Do. mi. ne, mi. se. re. re no. stri.* 30. *Fi. at mi. se. ri. cor. di. a tu. a*

31. *In te Do. mi. ne syc. ra. vis. un con. fua. dar in ae. ternum.*

Przykład 4. Józef Furmanik *Te Deum laudamus* na czterogłosowy chór męski [Jutrznia na uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego (fragment), Warszawa 1947, s. 45–48]

Kompletna wersja hymnu *Te Deum laudamus* J. Furmanika na cztero-głosowy chór mieszany i męski stanowi część *Jutrni na uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego* opublikowanej w 1947 roku⁵⁰.

Franciszek Wesołowski poznał ten utwór jeszcze w latach studiów przed wojną (utwór powstał prawdopodobnie przed 1912 rokiem i do 1947 roku funkcjonował w formie rękopisu). W okresie pełnienia funkcji organisty w kościele garnizonowym w Łodzi (obecnie kościół parafialny Świętego Ducha w Łodzi) w latach 1947–1950 wykonywał obydwie *Jutrnie* z prowadzonym przez siebie chórem. Okres półwiecza sprawił, że zapomniał o istnieniu poznanego wiele lat temu utworu Józefa Furmanika. Nie zdawał sobie sprawy, że tworząc własny utwór, wykorzystuje obcą melodię. Do 2003 roku był przekonany, że jest wyłącznym twórcą hymnu.

Analiza muzyczna melodii *Te Deum* Józefa Furmanika oraz opracowania Franciszka Wesołowskiego wykazuje podobieństwo obydwu utworów. Biorąc pod uwagę chronologiczne następstwo powstania utworów, uwzględniając również wyjaśnienie Franciszka Wesołowskiego, stwierdzić należy, że opracowanie milenijnego *Te Deum* nieświadomie oparł on w części na istniejącej od lat kompozycji Józefa Furmanika. Początkowy odcinek polskiego *Te Deum* milenijnego ukształtowany przez Franciszka Wesołowskiego w skali hypomiksolidyjskiej (*modus sol*) odznacza się dużą dozą autonomicznej inwencji twórczej.

Przykład 5. Józef Furmanik *Te Deum* (fragment, 11 wers; transpozycja o tercję małą w dół⁵¹)

⁵⁰ J. Furmanik, *Dwie Jutrnie na uroczystość Bożego Narodzenia i Zmartwychwstania Pańskiego* na chór męski i mieszany, Geberhner i Wolff, Warszawa-Kraków-Lublin-Łódź-Poznań-Wilno-Zakopane 1947, s. 41–44 (wersja na chór mieszany), s. 45–48 (wersja na chór męski). Części utworu: *Invitatorium*, *Psalm Venite exultemus*, *Antyfona I*, *Psalm Beatus vir*, *Antyfona II*, *Psalm Quare fremuerunt Gentes*, *Antyfona III*, *Psalm Domine quid multiplicati sunt*, *Responsorium I i II*, *Te Deum Laudamus* (I na dwa chóry mieszane, II na dwa chóry męskie).

⁵¹ Fragmenty *Te Deum* J. Furmanika zostały przetransponowane o tercję małą w dół dla ułatwienia konfrontacji z tekstem nutowym *Te Deum* T. Wesołowskiego.

Przykład 6. Franciszek Wesołowski *Te Deum* (odcinek początkowy)

Autorstwo drugiej części polskiego *Te Deum* bezsprzecznie przyznać należy Józefowi Furmanikowi.

Przykład 7. Józef Furmanik *Te Deum* (fragment, 10 wers; transpozycja o tercję małą w dół)

Przykład 8. Franciszek Wesołowski *Te Deum* (odcinek końcowy)

Rozstrzygając definitywnie autorstwo hymnu, za rzeczywistych twórców milenijnego hymnu *Te Deum* uznać należy Józefa Furmanika i Franciszka Wesołowskiego.

Zastanawiać może fakt, że od chwili ukazania się drukiem *Te Deum* w organowym opracowaniu Franciszka Wesołowskiego w październiku 1957 roku nikt poza ks. Zbigniewem Malinowskim nie podjął próby wyjaśnienia problemu autorstwa milenijnego hymnu *Te Deum*. Tym bardziej wdzięczni jesteśmy Marii Wacholc za podjęcie trudu rozwikłania problemu autorstwa powszechnie znanego i wykonywanego podczas uroczystości religijnych i patriotycznych polskiego *Te Deum* milenijnego. Zawile dzieje hymnu uświadamiają potrzebę wyrażenia wdzięczności także wobec Franciszka Wesołowskiego, bez którego twórczego zaan-

gażowania jego melodia nie zostałyby dostrzeżona i rozpowszechniona w społeczeństwie katolickim Polski.

*

Reasumując, stwierdzić należy, że przez pięćdziesiąt lat we wszystkich publikacjach zawierających zapis nutowy milenijnego hymnu *Te Deum* podawane były błędne dane dotyczące autorstwa jego melodii. W wielu pracach nie publikowano nazwiska kompozytora, uznając utwór za dzieło anonimowego twórcy. Autor żywi nadzieję, że publikacja tekstu przyczyni się do ostatecznego wyjaśnienia historycznych zawiłości związanych z rzeczywistym autorstwem melodii źródłowej hymnu. Prezentacja wyników badań muzykologicznych nie tylko autora, lecz także osób wymienionych w tekście, przede wszystkim najbardziej zaangażowanej w dzieło Marii Wacholc, ma na celu wskazanie muzykom i muzykologom kościelnym oraz redaktorom wydawnictw katolickich rzeczywistego źródła pochodzenia melodii hymnu *Te Deum* i uznania w osobach Józefa Furmanika i Franciszka Wesołowskiego jej równorzędnych i autentycznych współtwórców. Ma także uświadomić potrzebę dokonania korekty błędnych informacji o kompozytorach w przypadku wznowień oraz zamieszczania właściwych danych w pojawiających się nowych publikacjach śpiewnikowych.

Franciszek Wesołowski, współautor hymnu, w cytowanym powyżej artykule podaje sugestie dotyczące prac redakcyjnych oraz wykonawstwa hymnu *Te Deum*. „Mam autorską prośbę do redaktorów i wydawców, żeby melodię powyższą podawali w tonacji As-dur lub nawet A-dur, gdyż w G-dur brzmi ona zbyt pospolicie, traci moc i ekspresję. Obawa, że tonacja As-dur może być zbyt wysoka dla śpiewających jest płonna: *Te Deum* wykonuje się w momentach uroczystych, w Polsce – przy pełnych świątyniach. Organistów zaś proszę, żeby utrzymywali tempo dostojne (solenne) oraz pozwalali na głębokie oddechy po każdej strofie”⁵².

Włocławek

KS. JANUSZ DREWNIAK

Słowa kluczowe

Hymn *Te Deum*, melodia, kompozytor, autorstwo

⁵² F. Wesołowski, *Jeszcze raz o melodii milenijnego „Te Deum”*, art. cyt., s. 449.

Summary

The problem of the authorship of the melody of the Polish millennium *Te Deum*. The retrospective analysis and the present research results

The millennium hymn *Te Deum* has been known and sung in Poland for over forty years. The author of this dissertation presents the complicated circumstances revolving around the creation of this hymn. The inspiration were incorrect notes about the composer of the hymn, which had been published in song-books. In past years it lead people to believe that *Te Deum* was composed by the priest Antoni Chlondowski. The author, who based his research on that of Maria Wacholc, opposed the idea that the priest Chlondowski had composed the hymn. This article presents analysis of the composing style and the biography of the priest Chlondowski, which contradict his authorship. Next, in the following part of this article the author presented some facts which helped him to find the authentic composers. According to the author of this dissertation the authentic composers of *Te Deum* were Józef Furmanik and Franciszek Wesołowski. The aim of this article is to emphasize the necessity of the correction of the mistaken information about the composer in the song-books which will be published in the future.

This article has the following structure: *Te Deum* in the history of the Catholic Church; Polish language version of *Te Deum* used in the liturgy in the XXth century; Polish millennium *Te Deum*; The controversy around the authorship of the priest Antoni Chlondowski; The controversy around the authorship of Franciszek Wesołowski; The authentic composers – Józef Furmanik and Franciszek Wesołowski.

Keywords

Hymn *Te Deum*, melody, composer, authorship